

LAUSUNTO

Oikeusministeriö
oikeusministerio@om.fi

Helsinki 20.6.2012

Lausuntopyyntö 3.5.2012, OM 16/41/2011, OM025:00/2011

Sananvapauserikokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkominen

Viestinnän Keskusliitto kiittää ministeriötä työryhmämietintöä 24/2012 koskevasta lausuntopyynnöstä. Näkemyksensä mietinnöstä liitto toteaa seuraavaa:

Pääviestit

1. Työryhmän näkemys sananvapauserikossäännösten uudistamistarpeesta on oikeasuuntainen ja tervetullut. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen sananvapautta koskeva ratkaisukäytäntö on otettava nykyistä paremmin huomioon paitsi lainkäytössä, myös säännösten sanamuodoissa.
2. Mietinnön keskeisin heikkous on kunnianloukkauksen ja yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen törkeiden tekemuotojen eli ankaroittamisperusteiden määrittely. Kuten ihmisoikeustuomioistuin on edellyttänyt, vankeusrangaistuksen mahdollisuus on sananvapauserikosten osalta jäätävä käyttöön vain hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa. Tulkin-taa tulisi perusteluissa ohjata siihen suuntaan, että tiedotusvälineissä tehtyjen rikosten arvioinnissa olisi lähtökohtana rikosten perustekomuoto, ei törkeä tekemuoto.

Sananvapauspunninnan kirjaaminen rikoslain säännöksiin

Mietinnössä ehdotettu sananvapauserikoksia koskevien säännösten uudistus on oikeasuuntainen ja tervetullut. Yksityiselämän ja kunnian loukkaamista koskevia rikossäännöksiä on tarpeellista uudistaa tavalla, joka ohjaa tuomioistuimia nykyistä selkeämmin ottamaan huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä yksityiselämän suojan tasapainottamisesta sananvapauspuojan kanssa. Ratkaisukäytännön mukaisesti näitä rikoksia koskevat vankeusrangaistukset on pyrittävä pääsääntöisesti poistamaan.

Suhteessa Euroopan neuvoston tavoitteeseen kunnianloukkausrikosten dekriminalisoinnista työryhmän ehdottama uudistus on varsin maltillinen. Mietinnössä ei ole lainkaan arvioitu mahdollisuuksia poistaa kunnianloukkaussäännökset rikoslaista ja siirtyä kunniaan liittyvien oikeushyvien suojassa kokonaan siviilioikeudellisiin korvausvelvollisuuksiin.

Tärkeimmät parannukset uudistuksessa sisältyvät rikoslain 24 luvun 8 §:ään ehdotettuun uuteen 3 momenttiin ja saman luvun 9 §:ään ehdotettuun uuteen 4 momenttiin. Nykyiset, julkisiin tehtäviin sekä poliittiseen, tieteelliseen ja taiteelliseen kritiikkiin liittyvät rajoitussäännökset eivät mahdollista sisältöneutraalia sananvapauspunnintaa ihmisoikeussopimuksen edellyttämällä tavalla. Liityntä keskustelupuheenvuoron yhteiskunnalliseen merkittävyyteen käsitteen totutussa merkityksessä on niin ikään liian rajoittava, kuten mietinnössä otetaan esille.

Uusien punnintasäännösten mukaan yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä taikka kunnianloukkauksena ei pidettäisi yleiseltä kannalta merkittävän asian käsittelemiseksi esitetyä ilmaisua, jos sen esittäminen, huomioon ottaen sen sisältö, muoto, toisten oikeudet sekä muut olosuhteet ei selvästi ylitä sitä, mitä voidaan pitää hyväksyttävänä.

Ehdotetut uudet säännökset ovat sanamuodoiltaan huomattavan avoimia, mutta antavat sellaisena loogisen lainsäädäntöpohjan tuomioistuinten tulkintaratkaisuille ja ohjaavat paitsi ihmisoikeussopimuksen asianmukaiseen huomioon ottamiseen, myös riittävään tilannekohtaiseen punnintaan sekä yksityiselämän suojan että sananvapauden näkökulmasta. Työryhmän ehdottama muotoilu *yleiseltä kannalta merkittävä asia* ei ole epätasemmampi kuin mitä asian luonne ja taustalla oleva perusoikeuspunninnan vaatimus edellyttävät.

Ankaroittamisperusteet ja vankeusrangaistuksen mahdollisuus

Työryhmä ehdottaa, että yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisestä ja kunnianloukkauksesta voitaisiin jatkossa tuomita vain sakkorangaistus. Törkeistä tekemuodoista olisi kuitenkin mahdollista tuomita vankeutta enintään kaksi vuotta. Törkeän kunnianloukkauksen tunnusmerkistöstä ehdotetaan poistettavaksi nimenomainen ankaroittamisperuste, joka koskee rikoksen tekemistä tiedotusvälineitä käyttämällä tai toimittamalla muuten tieto tai vihjaus lukuisten ihmisten saataville.

Joukkotiedotusvälineen käyttämisen poistaminen törkeän kunnianloukkauksen tunnusmerkistöstä on työryhmän perustelemalla tavalla tervetullut säännöstöä selkeyttävä ja johdonmukaisesti uudistus. Itsenäisenä ankaroittamisperusteena joukkotiedotusvälineen käyttämisellä ei ole nykyisessä mediatodellisuudessa merkitystä eikä kohdan poistaminen vähennä miltään osin kunnian suojan merkitystä tulkinnassa.

Yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen ja kunnianloukkauksen yleisiä ankaroittamisperusteita ovat ehdotuksessa teon kokonaistörkeys sekä rikoksella aiheutettu suuri tai pitkäaikainen kärsimys taikka erityisen suuri tai tuntuva vahinko.

Mietinnössä todetaan sekä yksityiselämää loukkaavan tiedon välittämisen (s. 126) että kunnianloukkauksen (s. 132) yhteydessä, että törkeiden tekemuotojen vahingollisuus on selvästi lisääntynyt rikoslain säätämisen jälkeen. Vahingollisuus on kytketty median toimintaan:

”Televisiossa, radiossa ja laajalevikkisimmissä lehdissä esitettävät tiedot tai väitteet tulevat nykyään nopeasti tietoon koko maassa ja sähköisinä julkaisuina tietoverkoissa myös maailmanlaajuisesti. Rikoslakia säädettäessä lehdistö oli suurelta osin paikallista ja lehtien levikki oli vain murto-osa nykyisestä.”

Tiedotusvälineiden toiminnan korostaminen sananvapausrikosten törkeitä tekemuotoja koskevissa perusteluissa toimii uudistuksen tavoitteita vastaan. Kun EIT on nimenomaan painottanut median tehtävää tiedonvälittäjänä ja pitänyt hyvin ongelmallisena vankeusrangaistuksen uhkaa

mediarikoksissa, työryhmä korostaa ehdotuksensa perusteluissa joukkotiedotuksen roolia rikosten kokonaistörkeyden arvioinnissa.

Tiedotusvälineiden yhteiskunnallisen tehtävän toteuttamisen ja siihen liittyvän erityisen vastuujärjestelmän tulisi ohjata tulkintaa rikosten perustekomuotoon eikä vankeusuhkaiseen törkeään tekomuotoon. EIT:n ratkaisukäytännön ja mietinnössä mainitun Euroopan neuvoston päätöslauselman 1577/2007 ohella kiinnitämme huomiota siihen, että tiedotusvälineiden julkaisu- ja ohjelmatoimintaa koskee sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain mukainen päätoimittajavastuu, mikä puuttuu muunlaisesta viestinnästä.

Vahingon pitkäaikaisuuden mainitseminen lakiehdotuksessa ankaroittamisperusteena on vaarallista sikäli, että sen voidaan tulkita johtavan velvollisuuteen muokata sähköisiä julkaisuarkistoja ja pyyhkiä pyynnöstä henkilöhistoriaa, mikä olisi sananvapauden kannalta kestäväntöntä. Valmisteilla olevassa Euroopan unionin tietosuoja-asetuksessa journalistisen arkistoinnin välttämättömyys on tältä osin otettu jo huomioon. Perusteluissa olevat maininnat tekniikkaan liittyvästä vahingollisuudesta ja pitkäaikaisuudesta johtavat tulkintaa tässä mielessä harhaan ja ne on ehdottomasti syytä poistaa. Pitkäaikaisuuden maininnalla ei toisaalta ole tärkeää itsenäistä merkitystä itse säännöstekstissäkään, minkä vuoksi koko käsitteen poistamista on sananvapausyistä harkittava.

Muita mietintöä koskevia huomioita

Kuten mietinnössä todetaan (s. 124), vihjauksen käsitteen poistaminen yksityiselämää loukkaavaa tiedon levittämistä koskevasta rajoitussäännöksestä olisi sananvapauden näkökulmasta kestäväntöntä. Yksiselitteisesti tiedoksi luokiteltavan informaation lisäksi julkisessa keskustelussa on voitava tuoda esiin myös faktoihin perustuvia ajatuksia ja arvostelmia.

Mietinnön perustelujen sanamuodoista (s. 119 – 120, etenkin sivun 120 toinen kappale) välittyy käsitys, jonka mukaan rikoksia olisi pidettävä yleisesti osana yksityiselämää. Monesti rikokset epäilemättä yksityiselämän piirissä tapahtuvatkin, jolloin niitä koskevan tiedottamisen tarkastelu yksityiselämän suojan kannalta on perusteltua, mutta poikkeukseton sääntö tämä ei varmastikaan ole. Perusteluissa olisi siksi hyvä todeta, että rikoksia voi tapahtua myös julkisuudessa tai että rikoksiin voidaan syyllistyä myös osana julkista toimintaa.

Samassa kohdassa (sivun 120 toinen kappale) todetaan, että rikosta josta on tuomittu yli kahden vuoden vankeusrangaistus, voidaan yhteiskunnallisesti pitää siinä määrin merkittävänä, että se ei yleensä kuulu tekijän yksityiselämänä suojattaviin asioihin. Kirjauksella ei varmastikaan tarkoiteta, ettei tapauskohtaisesti myös vähemmän ankarasti rangaistavilla rikoksilla voisi olla sellaista yleistä merkitystä, että niiden julkaiseminen on sananvapauden perusteella oikeutettua. Koska kirjauksessa käytetään sanaa *yleensä*, työryhmä ei toisaalta myöskään ole halunnut todeta, että kaikki yli kahden vuoden vankeudella rangaistavat rikokset olisivat aina vapaasti tiedotettavissa yleisölle. Mietinnön kohtaa voidaan siis pitää eräänlaisena yleistävänä peukalo-sääntönä, josta on tapauskohtaisia poikkeuksia molempiin suuntiin.

Sikäli kun peukalosäännön kirjaamisella pyritään ohjaamaan lainkäyttöä tai julkaisupäätöksiä koskevaa journalistista harkintaa, sillä voi olla haitallisiakin vaikutuksia. Se näyttää myös olevan ristiriidassa työryhmän yleisemmän tavoitteen kanssa: Sananvapausrikoksia koskeviin säännöksiin ehdotetaan nimenomaan tapauskohtaista punnintaa edistäviä ja käsiteltävän asian yleistä merkittävyyttä huomioon ottavia elementtejä. Näiden tekijöiden merkitys vähenee, mikäli julkaisun legitimointia aletaankin etsiä uutisen aiheena olevan rikoksen rangaistusasteikosta. Kos-

ka yli kahden vuoden vankeusrangaistus on rangaistusasteikossa myös varsin korkealla, peukalosääntö saattaa tässä muodossaan myös osua väärään kohtaan. Se olisikin jatkovalmistelussa syytä poistaa kokonaan.

Mietinnössä (s. 122 alhaalla) viitataan periaatteeseen, joka journalistisessa itsesääntelyssä on jokseenkin vakiintunut muodossa *kaikki julkinen ei ole julkistettavissa*. Mietinnön sanamuodon mukaan asiakirjan julkisuus ei automaattisesti anna oikeutta esittää joukkotiedotusvälineissä asiakirjaan sisältyvää yksityiselämää koskevaa tietoa. Toteamus pitäneen paikkansa, mutta lain-säädännön näkökulmasta olisi hyvä samalla korostaa, että julkiset asiakirjat ovat ainakin pää-sääntöisesti myös julkistettavissa. Journalistinen itsesääntely voi tältä osin asettaa ankarampia rajoituksia, mutta lain rikkomiseen voi vain hyvin poikkeuksellisissa tilanteissa syyllistyä välit-tämällä julkista tietoa eteenpäin.

Kunnianloukkauksen tunnusmerkistön yhteydessä (s. 128) mietinnössä esitetään, että väitteiden paikkansapitävyys on yritettävä varmistaa useammasta kuin yhdestä lähteestä. Vaikka kohdassa puhutaan jo yrittämisestä eikä varmistamisesta, olisi sanamuotoa perusteltua muuttaa vielä vähemmän ehdottomaksi. On olemassa tilanteita, joissa tietoa ei ole edes mahdollista yrit-tää saada muusta kuin yhdestä lähteestä, mutta joissa tiedon julkaiseminen on silti oikeutettua.

Yksi perustelu yksityiselämää loukkaavan tiedonvälityksen ja kunnianloukkauksen sääntelyyn rikos- eikä vahingonkorvausasia on syyttäjän palvelutehtävä. On esitetty, ettei mahdollisuus nostaa siviilikannetta ole riittävä loukkauksen kärsineen oikeussuojan kannalta, vaan kysymyk-sen on voitava nostaa rikoksina julkisen syytteen alle. Mikäli tämä on perusteluna työryhmän esityksen maltillisuuteen dekriminalisointitavoitteeseen nähden, se olisi hyvä tuoda nimen-omaisesti esille perusteluissa.

Vainoamiskriminalisoinnin yksityiskohtaisissa perusteluissa (s. 135) todetaan perustellusti, ettei rikoksen tunnusmerkistöä täytä tiedotusvälineiden suorittama tarkkaileminen tai yhteydenotot, joka on sananvapauden perusteella oikeutettua.

Esitämme, että oikeusministeriö seuraisi rangaistuskäytännön muutoksia esimerkiksi viiden vuoden välein toteutettavalla seurannalla. Tavoitteena uudistuksessa tulisi olla Euroopan neu-voston kehotuksen mukaisesti se, ettei mediarikoksista tuomita vankeutta.

Viestinnän Keskusliitto ry

Valtteri Niiranen
toimitusjohtaja

Viestinnän Keskusliitto on joukkoviestintäalan ja graafisen teollisuuden kattojärjestö, joka edistää toimialan yleisiä toimintaedellytyksiä tavoitteenaan turvata monipuoliset viestintäpalvelut suomalaisille. Viestinnän Keskusliitto edustaa noin 800 yritystä ja yhteisöä, jotka työllistävät noin 25.000 henkilöä. Edustettujen yritysten osuus joukkoviestintämarkkinoista on noin 80 %. Keskusliiton jäseniä ovat Aikakauslehtien Liitto, Graafinen Teollisuus, Sanomalehtien Liitto, Suomen Kustannusyhdistys, RadioMedia sekä televisioalan yritykset MTV MEDIA ja Sanoma Media.

Lisätietoja lausuntoon liittyen antavat tarvittaessa:

Valtteri Niiranen
toimitusjohtaja
valtteri.niiranen@vkl.fi
puhelin 09 2287 7217
matkapuhelin 0400 245 008

Mikko Hoikka
lakimies
mikko.hoikka@vkl.fi
puhelin 09 2287 7229
matkapuhelin 040 186 3503